

lanır. Tuh. için karakteristik olan *-Xq*, *CCİ*, *Tar.*, ve *İd.* için karakteristik olan *-Wq*, ve *CCA*'da görülen bu ikisini aynı oranda kullanılması. Bundan başka sondaki sesin *CC*'un her iki bölümünde de sızıcılaşması da gösterilebilir. Bu özellik *CC*'u öteki eserlerden ayırır ve bu yönüyle sınıflandırma denemesini biraz daha keskinleştirebilir. Sınıflandırmada kullanılabilir ikinci özellik **(X)g*. Buna göre *CCA*'da *-X* yanında *-Xw* ve *-Ow* şekillerine de sahiptir. Bunlardan ikinci */A/* sesine sahip bir heceden sonra gelmek şeklinde pozisyona bağlı kullanılıyor. *OK* bu ölçüt yardımıyla sadece iki guruba ayrılıyor (675). Sınıflandırmada kullanılabilir üçüncü ölçüt **-Xgç/* ekidir. Bu sadece iki ağız gurubunun tespitine imkan sağlıyor. Bundan başka yazar, **-tUr-* ve **-Ur-*, ünlü ile biten fiillerden sonraki geniş zaman eki, *-r* sesiyle biten fiillerden sonra geniş zaman ekinin tıpkı şekli, ünsüzle biten fiillerden sonra *-ip* zarfının varyantları ve ünlüyle biten fiillerden sonra ulaç eklerini de o dönemin ağızlarının tespitinde kullanılabilir ölçütler arasında verir ve bunların kullanılmasıyla ortaya çıkan dağılımı tabloyla gösterir (681). Sonuç olarak Berta *OK* kanyaklardan sadece dördünün tespit edilen ölçütler açısından araştırılabileceğini dile getirir: *CC*'un her iki bölümü, *Tuh.* ve *İd.* ölçütlerin tahlili neticesinde Berta her ne kadar tespit edilen özellikler yetersiz ise de bunun *OK*'nın değişik ağızlardan meydana geldiğini gösterdiğini belirtir. Meseleye dar bir açıdan bakınca, her *OK* kaynağın kendine has başka bir ağız temsil ettiği söylenebilir. Ancak bu tip yargılar için Berta'nın dediği gibi henüz erkendir.

Berta uzun yıllar süren derleme ve analiz çalışmaları neticesinde, son derece titiz bir şekilde, malzemen kopmadan Türk diliyle uğraşanların güvenerek kullanabileceği bir baş ucu eseri ortaya koymak suretiyle Türkolojideki bir gediği kapatmış oldu. Ele alınan konularla ilgili kaynaklardaki durum, zaman zaman ilmi bir araştırmada olması gerekenden fazla rastlanan "bazen, kimi zaman" gibi muğlak sözlere yer bırakmayacak şekilde ortaya çıkar. Eser, konu edilen fiiller ve eklerin temel alınan kaynaklarda ve Kıpçakçanın bugünkü kollarındaki gerçek durumu hakkında kesin bilgiler verir. Ama inceleme aynı zamanda Orta Kıpçakça ağızları hakkında kıymetli bir ön çalışma durumundadır. Bu önemli eserin ileride Türkçenin başka kolları için yapılacak araştırmalara örnek teşkil edeceğinden ve ayrıca kelime türetmeyle ilgilenen her Türkologun baş vurma ihtiyacı duyacağından eminiz. İnsan fiillerle ilgili böyle bir eser eline alınca ister istemez, acaba benzer bir çalışma isim kökleri için yapılamaz mı, sorusunu sormadan edemiyor.

Nurettin DEMİR

Symbolae Turcologicae: Studies in Honour of Lars Johanson On his Sixtieth Birthday 8 March 1996. Edited by Árpád Berta, Bernt Brendemoen and Claus Schönig (Swedish Research Institute in Istanbul, Transactions Vol. 6) ISSN 1100-0333, Uppsala. 246 sayfa.

Türkolojinin seçkin bilim adamlarından olan Lars Johanson'a doğumunun altmışıncı yıl dönümü için armağan olarak hazırlanan ve İstanbul'daki İsveç Araştırma Enstitüsü'nün serisinden çıkan bu eser birbirinden değerli yirmi beş makale ve Johanson'un eserlerinin bir bibliyografyasını içermektedir. Eserdeki makalelerin on üçü Almanca, on biri İngilizce ve biri Rusçadır.

Eser bir giriş yazısıyla başlar. "Giriş"te Johanson'un bilimsel kişiliği değerlendirilmiş, önemli bazı eserlerinin ismi zikredilmiş, onun çalışma alanları, Türk diline bakışı, problemlere yaklaşımı kısaca açıklanmıştır. Bunu izleyen sayfada "Tabula Gratulatoria" bölümünde eserin yaratılmasına katkıda bulunan kişi ve kurumlara teşekkür edilmektedir. Eserdeki ilk makale Milan Adamoviç'in "'Ordinalia im Bolgarischen" (s. 13-18) adlı makalesidir. Yazar bu makalede on üç ve on dördüncü yüzyıllarda Volga ve Kama'da bulunan Bulgar Türkçesi metinlerini içeren anıtlarda karşılaşılan sıra sayı sıfatı ekleri olan "-ım" ve "-şı" ekleri ve onların Çuvaşça şekillerle benzerliği konusunu işler. Klára Agyagási'nin makalesi "Ein neues Mitglied der türkischen Wort-familie mit der Bedeutung 'Zwilling'" (s. 19-21) "ikiz" anlamına gelen Tatarcadaki "jekreç" kelimesinin Bulgar Türkçesindeki "yikir" ve Çuvaşcadaki "yekres" kelimeleriyle bağlantılarını tartışılıp kelimenin tarihî gelişimini anlatmaktadır. Árpád Berta "Zur Frage der Kausativsuffixe im Kiptschakischen" (s. 23-29) adlı makalesinde ettirgenlik ekleri olan -Xt- ve -tUr- şekillerinin Kıpçak yazılı metinlerindeki görünümelerini vermiş ve bu şekillerin Karayım, Karakalpak, Kırgız, Kumuk, Nogay, Oyrat, Tuva ve Türkmen lehçelerinden alınan örneklerle karşılaştırmalı bir değerlendirmesini yapmıştır. Hendrik Boeschoten'in "Zur Charakterisierung des Kodokopierens" (s. 31-39) adlı makalesinde Johanson'un "kod kopyalama" yani ilişkide bulunan bir dildeki yapının bir başka dil içinde benzer şekilde kullanılması modeli ve onun diğer modeller arasındaki önemi ve yerine değinir. Yazar ayrıca "kod kopyalamanın nedenleri ve çeşitleri üzerine açıklamalarda bulunur. Bernt Brendemoen'in makalesinin başlığı "Case Merge in the Black Sea Dialects - A Kartvelian Substrate Feature?"'dir. (s. 41-59) Yazar bu makalede Doğu Karadeniz Bölgesi ağızlarında yönelme ve bulunma hallerinin karışık kullanılmasının ve çoğu zaman yönelme hâlinin bulunma hâlini de karşılamasının --her ne kadar bazı dilbilimciler tarafından (meselâ Rasänen) Eski Anadolu Türkçesiyle bağlantılar kurularak açıklanmışsa da-- o yörede daha önceleri kullanıldığı ileri sürülen Kartvelian (Laz) diliyle karşılaştırmalar yaparak da çözümlenebileceğini açıklar. Bu makalede yazar kendi derlediği metinlerle diğer bazı bilim adamlarının (A. Caferoğlu, T. Günay, vb.) o yörede yaptığı derleme ve çalışmalarını kullanmıştır. Bu konuda yazarın çıkış noktası Lazcada yönelme ve bulunma halleri olayının olmayışdır. Nurettin Demir "Einige Merkmale yörükischer Dialekte" (s. 61-70) adlı makalesinde Anadolunun orta, batı ve güney-batı kesimlerinde yaşayan Yörükler hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra göçebe ve yarı göçebe Yörük boy ve kabilelerinin isimleri, yöreleri, ve onlar hakkında yapılan çalışmalarını kısa örneklerle ortaya koyar. Yazar daha sonra bu ağızların fonetik ve morfolojik özelliklerini örneklerle tespit eder. Gerhard Doerfer "Die Sprache Gadâ'îs" (s. 71-76) adlı makalesinde Geda'nın Eckmann tarafından yayınlanan Divan'ının özelliklerini (nazım türleri, kullanılan vezinler, vs.) anlatmış daha sonra da eserde kullanılan dili çeşitli yönlerden diğer Türk lehçeleriyle de karşılaştırarak incelemiştir. Marcel Erdal "On applying 'causative' to 'passive', mainly in Turkish" (s. 77-95) adlı makalesinde Modern Türkçede pasif ve dönüşlülük çatılarının ettirgen çatıyı kabul etmeyişi örneklerle gösterdikten sonra ettirgen çatılarda fiilin gerçek yapıcısının görümediğini belirtir. Bununla birlikte gerçek ve gerçek olmayan öznenin çeşitli sentaktik yapılarla çözümü ortaya konur ve transformatif ve kategorik çözümlenmeler yapılır. Peter B. Golden "Çerni Klobouci" (s. 97-107) adlı makalesinde Kiev Rusla-

ıyla komşu olan ve Rus tarihlerinde "Çernı Kloboucı" olarak adlandırılan Türk kavminin kimler olduğu ve bunların daha sonra neler yaptıkları konusunda bilgiler verilir. Bu Rusça kelimenin "Kara kalpak" anlamına geldiğini ileri süren yazar bunların bugünkü "Karakalpaklar" olup olmadığı konusunda tartışır. Konunun çok problemlı bir konu olduğunu ileri süren yazar Kara Börklü ve Kara Papağ boylarıyla olabilecek ilişkileri de tartışır. Yazar daha sonra bu terimin on birinci yüzyılda Kiev Ruslarıyla komşu Türk boyları olan Peçenek ve Oğuzların oluşturdukları konfederasyon anlamını da içerdiğini belirtir. Elvira A. Grunina "K İstoriı Tyurkskoy Pretemporalnoy Sistemı" (s. 109-117) isimli makalesinde sestış çekim ve yapım ekleri arasında ilişkilerin fiil kategorileri içinde genetik bir onemi olup olamayacağı konusunda tartışır. Tooru Hayası "The Dual Status of Possessive Compounds in Modern Turkish" (s. 119-129) isimli makalesinde iyelik ekleri ve iyelik ekli kelime gruplarının (ızfafelerin) iyelik ekli kelimesinin (tamlananın) bu tamlama yapısı içinde bağımsız sayılabileceğini ve bunun onların diğer çekim eklerini aldıkları zaman değişen yapısından anlaşılabilirliğini gösterir. Yazar ayrıca kimi yazarlar tarafından ileri sürüldüğü gibi Türkçe tamlamaların bir tek madde başı "kelime" olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini göstermek için uyguladığı örneklemelerle bu tezin kabul edilemeyeceğini anlatır. Bu konuda Türkçe tamlama yapısıyla Japoncadaki tamlama yapısının paralelliklerini ortaya koyan yazar, klâsik tamlama tanımının Türkçedeki tamlama yapısını daha açık ifade ettiğini ileri sürer. György Hazai "Beobachtungen zum Vokalismus des Lehngutes im Mittelosmanischen" (s. 131-138) adlı makalesinde bazı on beş ve on altıncı yüzyıl eserlerinde geçen Arapça ve Farsça ödünç kelimelerdeki /i/ ünlüsünün sukûn işareti sayesinde gorebildiğimiz /ıy/ şekline geçişini örnekleriyle gösterir. Juha Janhunen "Khamnigan Data on the Turkic Name of Lake Baykal" (s. 139-141) adlı makalesinde Baykal Golu'nun adının etimolojisi konusunda bilimsel ve folklorik açıklamaları değerlendirdikten sonra Khamnigan Moğollarının bulunduğu "Baygul" kelimesinden hareketle bu kelimenin Türkçe "bay" (zengin) ve "göl" kelimesininin birleşmesinden oluştuğu ve Moğollar tarafından alındığı ve onlardan da Rusçaya geçtiği tezini ileri sürer. Mark Kirchner "Zwei osmanische Bearbeitungen des persischen Qâbûsnâme als Quelle zur türkischen Sprachgeschichte" (s. 143-155) isimli makalesinde on beşinci yüzyılda Mercimek Ahmet ve on sekizinci yüzyılda ise Nazmizade Hüseyin Murtaza tarafından Türkçeye tercüme edilmiş iki Kâbûsnâme tercümesine dayanarak Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemleri arasında meydana gelen sentaktik ve leksik değişime ve benzerlikleri gösterir. Roy Andrew Miller "Trk. *ı2 , *r2 and Korean" (s. 157-167) adlı makalesinde Türkçede /ş/ ve /z/ seslerine dönüşen *ı2 , *r2 seslerinin tarihî durumunu Pritsak ve Poppe'nin teorileri doğrultusunda, bir konsonant çarpışması olarak açıkladıktan sonra, bu sesleri, son zamanlarda ortaya çıkarılan Eski Korece metinlerindeki örneklerle karşılaştırır ve bu tezleri destekleyen daha yeni kanıtlar ileri sürer. Bugün pek rağbet görmeyen Ana Altay dili teorisini tekrar gözden geçirirken bu yeni ortaya konan Eski Korece örneklerin nasıl değerledirebileceğini sorar. Kenesbay Musayev, "Dravidian-Turkic-Sanskrit Lexical Comparisons" (s. 157-174) adlı yazısında Dravidcenin bir Ural-Altay dili olup olmadığı konusunda Dravidceden aldığı bazı kelimeleri genel Türkçede aynı anlama gelebilecek kelimelerle karşılaştırarak incelemeye çalışır. Dravidlerin yaklaşık dört bin beş yıl önce Türklerle komşu olduk-

larını ileri süren yazar bu dilin diğer dillerle olan ilişkileri konusunda çalışma yapan bilim adamlarının tezlerini açıklar ve Dravidcenin Türkolojide büyük çaplı karşılaştırılmalı dilbilim çalışmalarına kaynaklık edebileceğini ileri sürer. Klaus Röhrborn "Studien zum neologistischen Wortschatz des Türkischen: Bildung von Verbal-abstracta durch Konversion und subtraktive Wortbildung" (s. 175-180) adlı makalesinde Modern Türkçede daha çok Arapça ve Farsça kökenli kelimelere karşılık olarak türetilen yeni kelimelerin yapım şekilleri konusunu, örnekler üzerinde, özellikle subtract (çıkartım) ve conversion (dönüştürme) formülleri açısından inceler. András Róna-Tas "An 'Avar' word: terem" (s. 181-188) adlı makalesinde Avarcada görülen "terem" kelimesinin etimolojisi, anlamları ve kullanıldığı dilleri gösterdikten sonra kelimenin Türkçe asıllı olduğunu, "kubbe, kubbeli yurt, çadır" anlamına geldiğini ve Türkçeden Moğolca, Slavca, Farsça ve Arapçaya geçtiğini örnekler göstererek açıklar. Frithiof Rundgren "Turkish başka and diğer, Aramaic tûb, and Old Persian pašâva: A Contribution to the Theory of Translation" (s. 189-198) adlı makalesinde Türkçede kullanılan "başka", "diğer", "özge", kelimelerinin çeşitli yapılar içindeki anlamlarını ve bu kelimelere anlam olarak denk gelebilecek Arapça, İbranice ve Eski Farsça kelimelerin bu dillerdeki sentaktik fonksiyonlarını, daha çok tercüme tekniğiyle bağlantılı olarak açıklar. Aleksandr M. Şçerbak'ın makalesi "Irregular sound correspondences in Turkic languages conditioned by reborrowing from Mongolian" (S. 199-203) başlığını taşımaktadır. Yazar Türkçede Moğolcadan alındığını ileri sürdüğü kelimelerin ses yapılarıyla Moğolca kelimelerdeki ses yapılarını karşılaştırır ve bazı kelimelerin tarihî gelişmelerini gösterir. Wolfrang-E. Scharlipp "Some remarks on the so-called Dative Suffix -a/ä in the Yenisey Inscriptions" (s. 205-208) isimli makalesinde Orhun ve Yenisey abidelerinde bazı kelimelerde fonksiyonel olan -a/e ünlüsünün yönelme halinde çok ünlem "a" olarak görev yaptığını ileri sürer ve konunun bir problem olarak devam ettiğini soyer. Claus scönig "Ist *kâñmä 'haltbar Gemachtes (Fleisch, Fich)' wirklich ein samojedisches Lehnwort im Sajantürkischen?" (s. 209-212) adlı makalesinde Sayan Türkçesindeki "keñme" (et, balık) kelimesinin etimolojisi üzerine yapılan çalışmaları ortaya koyar fakat bir sonuçlamaya gitmez. Erika Taube "Zur gegenwärtigen Situation der Tuwiner in westmongolischen Altai" (s. 213-225) başlıklı yazısında Tuva halkının yaşadığı üç bölge (Güney Sibirya, Batı Mogolistan ve Çin'de Sincan'ın Altay Bölgesi) hakkında kısa bilgi verdikten sonra yazarın kendisinin Batı Moğolistan'a yaptığı araştırma gezisinde edindiği bilgilere göre Tuvalıların genel durumu değerlendiriliyor. Talât Tekin "On the Origin of the Turkic Genitive Suffix" (s. 227-230) başlıklı makalesinde ilgi hâli ekinin etimolojisi konusunda Ramstedt ve Doerfer tarafından ileri sürülen tezlerden birincisinin daha tutarlı olduğunu ileri sürer ve ilgili ekinin geçirdiği aşamalara teorik açıklamalar getirir. Armağan'ın son makalesi Peter Zieme'nindir. "Aus einem alttürkischen Kommentar zum Goldglanzsûtra" adlı makalesinde (s. 231-238) yazar Altun Yaruk'tan bir parçanın transliterasyonunu, transkripsiyonunu, tercümesini verip metnin ilgili gerekli dil ve imla açıklamaları yapar. Eserin sonunda verilen Lars Johanson'un yayınlanmış ve baskıda olan eserlerinin bir bibliyografyasını Éva Ágnes Csató hazırlamıştır.